

Zitierhinweis

Hrbek, Jiří: Rezension über: Kerstin Weiland, Herrschaftsbilder und politische Normbildung. Die Darstellung Elisabeths I. im England des frühen 17. Jahrhunderts, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2015, in: Český časopis historický, 2017, 2, S. 523-527, DOI: 10.15463/rec.864841401

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

a práce Kristových druhů a to nejen při misionářských cestách po Zamoří, ale i uvnitř křesťanského světa.

V dalších pasážích knihy potom Foresta podrobně rozebírá Canisiův život po vstupu do řádu (pobyty na Apeninském poloostrově a na Sicílii) do složení čtvrtých slavných slibů a líčí přípravu jeho stěžejního díla *Summa doctrinae christianae*. Značný význam autor právem přikládá Canisiovu povolání do Ingolstadtu poté, co se bavorský vévoda rozhodl reformovat zdejší univerzitu podle katolických principů. A zde se dle všeho zrodila také Canisiova „městská strategie“: Byla to koncepce práce Societatis ve městech prostřednictvím misijního úsilí, při současném pronikání na stávající univerzity, resp. prostřednictvím zakládání nových vysokých učení, která by byla plně ve správě Tovaryšstva.

Dalším Canisiovým důležitým bodem na této rekatolizační cestě se stala Praha. Patrizio Foresta se věnuje příchodu jezuitů do hlavního města českého království velmi podrobně na podkladě dosud nevyužitých pramenů, především z římského centrálního archivu – Archivum Romanum Societatis Iesu (s. 372–382). V uvedení jezuitů do centra „kacířské země“ vidí autor jeden z vrcholů Canisiovy činnosti v polovině 16. století.

Knihy Patrizia Foresta je pěkným příkladem, jak lze nalézat v nesčetněkrát probádaných tématech nové poznatky, nové objevy, umožněné novým kladením otázek. V podobných případech může vědec zvolit dvojí cestu – buďto dohledávat jednotliviny a další podrobnosti ve známých pramenech, jichž pro raný novověk není tak nepřehledné množství, nebo proměnit optiku nazírání. Foresta úspěšně zvolil vyváženou kombinaci obou těchto cest. Podařilo se mu vyvarovat se nebezpečí, před kterými varoval již Pierre Bourdieu:² dopouštět se zjednodušení při analýze historického působení náboženských idejí, akceptovat iluzi absolutní autonomie, která pojímá náboženské poselství jako spontánně zrozený produkt vnuknutí. Tedy zjednodušeně řečeno – autor se snaží usilovat o proniknutí k podstatě jevů s pochopením pro záležitosti víry, ale oproštěn od pro historiografii zavádějícího hagiografického podtextu. Netřeba dodávat, že u práce vzniklé na německé univerzitě, neudíví velmi podrobný seznam užitých pramenů a odborné literatury.

Ivana Čornejová

Kerstin WEIAND

Herrschaftsbilder und politische Normbildung. Die Darstellung Elisabeths I. im England des 17. Jahrhunderts

(= Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Bd. 236)
Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2015, 372 s., ISBN 978-3-525-10135-3.

V obecném povědomí je vláda Alžběty I. chápána jako vrchol tudorovských dějin: ve druhé polovině 16. století zažívala Anglie neobyčejně stabilní období plné prosperity, jehož téměř emblematickou postavou je nepřekonatelný William Shakespeare. K alžbětinské kultuře i politice se vrací nejen teatrologové a muzikologové, ale *ad infinitum* roste

2 Foresta cituje německý překlad práce Pierra BOURDIEU, *Das religiöse Feld. Texte zur Ökonomie des Heilsgeschehens*, Konstanz 2000, s. 11 (v recenzované knize na s. 13–14).

i počet uměleckých zpracování tohoto období, z posledních let stačí ostatně připomenout dva velkofilmy s Cate Blanchett v hlavní roli.¹ Pochopitelně obrovský je a vždy byl také zájem historiků, kteří právem viděli v tudorovské Anglii zárodky řady aspektů, později rozvinutých do konstitutivních prvků anglické (či později britské) státnosti: od počátků národního cítění přes vznik anglikánství až po budování později nepřemožitelného námořnictva.² Vzhledem k téměř kontinuálnímu zájmu historiků již byla valná většina relevantní faktografie o životě a vládě Alžběty I. i jejich bezprostředních nástupců sebrána, několikrát zhodnocena a převyprávěna, což většinou platí i o tématech příbuzných a dokonce i o jejím „druhém životě“. Svým rozsahem může tato úplnost až zaskočit historika zvyklého na středoevropskou realitu, v níž lze ke stěžejním politickým otázkám 16. až 18. století nalézt v obrovském množství pramenů stále nové dokumenty, které na své kritické posouzení ještě čekají. Inovace na poli historického poznání alžbětinské doby a jejího odkazu tak spočívá spíše v novém pohledu a ve zdůraznění dosud opomíjených textů než v šíři či hloubce reflektované pramenné základny.

V souvislosti s recenzovanou knihou je třeba obzvláště zdůraznit dlouhodobý zájem německé historiografie o anglické dějiny raného novověku a to i o období před příchodem hannoverské dynastie. Tudorovské a Stuartovské Anglii věnovali svá stěžejní díla Andreas Pečar, Ronald G. Asch či Christoph Kampmann, pod jehož vedením také vznikla na Philipps-Universität v Marburgu dizertace Kerstin Weiland, jež se stala základem pro recenzovanou knihu.

Autorka si klade otázky, s jejichž pomocí se snaží pochopit, jak došlo k proměně obrazu Alžběty v několika desetiletích, následujících po její smrti. Místo paušálního konstatování, že se její osobnost stala protikladem k neoblíbenému Jakubovi I., nalézá Kerstin Weiland podrobným rozbořem vývoje alžbětinského obrazu základní dynamiku a zdůrazňuje v letech panování jejího nástupce několik klíčových momentů, které z mrtvé panovnice s rozporuplným odkazem vytvořily neohroženou hrdinku.

Recenzovaná kniha sleduje proměny společenského diskurzu, který preferuje pod vlivem vnějších okolností jeden obraz panovníka oproti ostatním. Vedle anglosaské historiografie přitom Weiland využila i metodologická východiska historiografie německé (jedná se jistě o pohled zvenčí), zcela však chybí komparativní hledisko a srovnání například s německými poměry. Toto konstatování není však myšleno jako výtky, protože potvrzuje opět, jak odlišné byly poměry při budování politického prostoru v západní Evropě (Anglie, Francie, Nizozemí) a v Evropě střední. V 17. století totiž můžeme v Anglii sledovat téměř

1 Jedná se o filmy *Královna Alžběta* (orig. *Elisabeth*, 1998, režie: Shekhar Kapur) a *Královna Alžběta: Zlatý věk* (orig. *Elisabeth: The Golden Age*, 2007, režie Shekhar Kapur). Oba snímky stály na počátku hvězdné kariéry herečky Cate Blanchett, která za oba získala Oscara.

2 V rámci úvodní kapitoly a historiografického přehledu se autorka recenzované knihy vyrovnává s „revizionistickým“ pohledem, který upozorňuje na to, do jaké míry i moderní historici podléhají svůdnému klamu panovnické propagandy tvořené ještě během Alžbětiny vlády. Např. Susan DORAN – Thomas S. FREEMAN (edd.), *The Myth of Elisabeth*, Basingstoke 2003.

již zformované veřejné mínění s množstvím polemických spisů i krátkých pamfletů, které tvořily významnou pramennou základnu recenzované práce. V podobných kategoriích nelze o střední Evropě vůbec uvažovat. Dokonce ani ve Francii té doby není možné nalézt podobně kritické fungování veřejnosti, jež dává svůj názor najevo také uměleckými a náboženskými formami (funkce divadelních her, specifická role anglikánské homiletiky pronášené během veskrze politických událostí). V tomto ohledu je škoda, že se recenzovaná práce více nezabývá stylizací Alžběty I. či Jakuba I. v kontextu výtvarného umění nebo architektury, kde by bylo možné spíše nalézt evropské paralely.³

Odlišnost vůči kontinentu a vůči středoevropské realitě především spočívá v samotných základech královské moci. V Anglii kupříkladu Jakub I. v rámci své (často zoufalé) snahy legitimizovat vlastní postavení vstupoval do veřejného diskurzu, do polemik se svými protivníky. Na vytváření normativního obrazu alžbětinské vlády se ovšem podílela také historiografie, přičemž Kerstin Weiland věnuje obzvláštní pozornost *Anglickým a irským analům z doby Alžběty I.* Williama Cambdena.⁴ V tomto bodě nabízí recenzovaná práce podstatnou reinterpretaci jednoho ze základních děl anglické raně novověké historiografie, kdy zdůrazňuje spíše jeho roli komunikační (představit určitý obraz Alžběty I. intelektuálům na kontinentě) před významem, jaké mělo toto dílo pro rozvoj kritické dějepisectví na Britských ostrovech.

Je třeba velmi ocenit fakt, že autorka recenzovaného spisu má důkladnou znalost nejen biblické, ale také klasické (antické) literatury, bez níž je prakticky nemožné odhalit intertextové odkazy v oslavné či naopak polemické produkci raného novověku.⁵ Zároveň dokáže jednotlivá díla pojednat v sociálním prostředí, v němž vznikla, v němž se šířila nebo na které směřovala. Do politických debat totiž byly vtaženy různé společenské vrstvy a tomu se podřizoval jazyk i styl vyjadřování. Škála je skutečně široká: od sofistikovaných intelektuálních her pozdních humanistů počátku 17. století až po jednoduchá a často obhroublá sdělení určená publiku analfabetů. Soubory analyzovaných pramenů, mezi nimiž převládají staré tisky, by bylo možné doplnit množstvím rukopisů (zejména politických řečí a korespondence), z nichž autorka knihy využila soustavně vlastně jen dopisy benátských vyslanců z Londýna.

Jedním ze stěžejních bodů knihy je pojednání o „cizích“ vlivech na utváření anglického politického diskurzu a budování královna normativního obrazu. Weiland právě v tomto bodě dokáže zúročit svůj vklad historičky stojící mimo anglické prostředí a vnést do problematiky tolik potřebný pohled zvenčí. Dopodrobna tak píše například o vlivu francouzských pamfletů nebo příležitostné literatury tištěné ve Spojených provinciích na vývoj anglického diskurzu. Dokonce tvrdí, že model královny-válečnice se zrodil právě

3 V tomto ohledu se výzdoba interiéru rezidencí dostává ke slovu až na samém konci knihy v kontextu Rubensova slavného stropu Banqueting Hall uvnitř Whitehall Palace, což je vlastně již období Karla I., K. WEILAND, *Herrscherbilder*, s. 317–322.

4 William CAMBDEN, *Annales rerum Anglicarum et Hibernicarum, regnante Elisabetha, ad annum salutis MDLXXXIX*, London 1615. Pojednáno v rámci recenzované knihy na s. 185–233.

5 Velmi působivý je například rozbor elegie Johna Howsona na základě rétorických norem používaných již v antickém Římě, např. Horáciem. K. WEILAND, *Herrscherbilder*, s. 111.

v důsledku zostření konfesního napětí na kontinentě, resp. s reflexí postavy Jindřicha IV., vystupujícího jako král-válečník. Obraz smrti tohoto francouzského krále v Anglii je jedním z mála témat, která Kerstin Weiand nastoluje jako nová, jimž dosud sama anglická historiografie nevěnovala dostatečnou pozornost.

Jako klíčovou událost pro pochopení změny v utváření Alžbětina obrazu pak autorka recenzovaného díla považuje české stavovské povstání, tedy především postavu Alžběty Stuartovny, královniny jmenovkyně a podle konstrukcí autorů dobových politických spisů také možné pokračovatelky. Přítomnost falckého manželského páru u anglického dvora a jeho smutný osud v prvních letech třicetileté války působily na anglickou společnost a stávaly se argumenty pro kritiku vlády (za všech okolností) mírumilovného Jakuba I. V tomto ohledu lze jen litovat, že K. Weiand nezná českou literaturu, která tento fenomén studuje intenzivně minimálně od dob Josefa Polišenského, z jehož díla necituje ani do světových jazyků přeložené studie.⁶

Ke knize jako takové je třeba poznamenat, že by jí slušel rozsáhlý obrazový doprovod. Ten chybí i v případech, kdy autorka přímo popisuje vybraný ikonografický pramen (např. frontispis díla Thomase Scotta *Vox Dei* na straně 299 či Rubensův strop v Banqueting Hall). Zvláštní je i opomenutí seznamu zkratk, bez něhož je řada bibliografických odkazů jen obtížně dohledatelná. K většímu čtenářskému komfortu by jistě přispěly také překlady delších pasáží textů citovaných v originálním latinském nebo staroanglickém znění. Občas kniha až příliš kopíruje povinnou formální strukturu dizertační práce, přičemž například dílčí závěr na konci každé části vyznívá mnohdy poněkud disparátně a opakuje argumentaci, která předtím už několikrát zazněla v rámci předchozího výkladu (čtenář se s ní setká ještě jednou v rámci celkového závěru).

Kerstin Weiand se podařilo zodpovědět hlavní otázku, kterou si položila v úvodu knihy: Jak se z rozporuplného obrazu Alžběty I. v době její smrti stala o zhruba deset let později neohrožená bojovnice a vrchol dosavadních anglických dějin. Z královniny, která nedala své zemi dědice a vystavila ji tak nebezpečí občanské války, byl po její smrti vytvořen normativní obraz ideálního panovníka, tolik odlišného od Jakuba I. i Karla I. (či dokonce od vévody z Buckinghamu). Tento ideál, ve své podstatě vlastně nikdy neexistující, byl tak systematicky používán k podkopávání autority stávajícího panovníka a přispěl ve svých důsledcích k radikalizaci parlamentní opozice na počátku anglické revoluce.

Roku 1603 umírala Alžběta I. jako královna, která vojenskými akcemi dokázala zajistit své zemi mír (*the Queene of peace*) a její obraz byl podobnější Spenserově představě Královniny víl, vládnoucí blahobytně pokojné Arkádii. S výbuchem třicetileté

6 Za pozornost by jistě stála monografie Josef POLIŠENSKÝ, *Tragic Triangle. The Netherlands, Spain and Bohemia 1617–1621*, Praha 1991. Z novějších autorů překvapí znalost pouze jedné studie Jaroslava Millera (Jaroslav MILLER, *The Henrician Legend Revived. The Palatine Couple and its Public Image in Early Stuart England*, *European Review of History* 11, 2004, s. 305–332). Jeho monografie, která vyložené cílí stejným směrem jako recenzovaná kniha, zůstává K. Weiand skrytá (srov. Jaroslav MILLER, *Falcký mýtus. Fridrich V. a obraz české války v rané Stuartovské Anglii*, Praha 2004).

války se z Alžběty stala definitivně bojovnice za protestantskou věc (*Warrior Queen*).⁷ Obě tyto polohy jejího obrazu však přetrvaly dodnes a staly se jakýmsi potenciálem možného výkladu anglických dějin druhé poloviny 16. století, což je ostatně vidět i ve výše zmíněných filmových adaptacích.

Jiří Hrbek

Udo KINDERMANN

Kunstdenkmäler zwischen Antwerpen und Trient. Beschreibungen und Bewertungen des Jesuiten Daniel Papebroch aus dem Jahr 1660. Erstedition, Übersetzung, Kommentar

Köln – Weimar – Wien, Böhlau Verlag 2002, VII + 527 s., ISBN 3-412-16701-0.

Udo KINDERMANN

Kunstdenkmäler in Veneto. Beschreibungen und Bewertungen des Jesuiten Daniel Papebroch aus dem Jahr 1660. Erstedition, Übersetzung, Kommentar

Köln – Weimar – Wien 2016, Böhlau Verlag, 257 s., ISBN 978-3-412-50366-6.

Susanne DAUB

Kunstdenkmäler in Latium und der Toskana. Beschreibungen und Bewertungen des Jesuiten Daniel Papebroch aus den Jahren 1661–1662. Erstedition, Übersetzung, Kommentar

Köln – Weimar – Wien, Böhlau Verlag 2016, 321 s., ISBN 978-3-412-50346-8.

Jedno z předních německo-rakouských nakladatelství připravilo, resp. připravuje svým čtenářům po letech pokračování opravdového zážitku. Je třeba obrátit se nejdřív do počátku tohoto století, kdy vyšel první svazek referovaného díla. A hned tu lze říci, že čtenáři se při četbě dostávají nejen poučení, ale i potěšení. Vydává se totiž deník jezuita Daniela Papebrocha (1628–1715), významného člena jezuitského konventu v Antverpách a týmu Jeana Bollanda (1596–1665), zakladatele gigantické, dodnes neuzavřené edice *Acta sanctorum quodquod toto orbe coluntur*.¹ Papebrochovo jméno je notoricky známo jako jméno muže, který svým komentářem k druhému dubnovému svazku právě jmenovaného díla označil za falza prakticky všechny nejstarší listiny kláštera Saint Denis u Paříže (dnes Paříž), nekropole středověkých francouzských králů. Přiměl tak, či spíše vyprovokoval, Jeana Mabillona (1632–1707) k jeho zakladatelskému dílu v oblasti diplomatiky, resp. pomocných věd historických vůbec, totiž k sepsání knihy *De re diplomatica libri sex* (1681).

7 Jako zajímavý námět pro budoucí bádání se jeví srovnání modelu protestantské a katolické bojovnice na prahu třicetileté války. Oba konfesní tábory jakoby měly vnitřní potřebu zvolit si jako svou (metafyzickou) vůdkyni ženu a Alžběta I. odpovídá v mnohém „generalissimé“ katolických vojsk, tedy Panně Marii. V této souvislosti bych rád upozornil na podnětnou práci Helen HACKETT, *Virgin Mother, Maiden Queen. Elisabeth I. and the Cult of the Virgin Mary*, Basingstoke 1996.

1 Bolland volně navázal na, byť výrazně skromnější, plán profesora univerzity v severofrancouzském Douai Henryka Rosweydea z r. 1607.